

Grevernes fejde

– et aristokratisk opgør i demokratiets ungdomsår¹

Artiklen undersøger de værdier, de to politiske godsejerprofiler, venstremanden Ludvig Holstein-Ledreborg og højremanden Frederik Scheel til Ryegaard, som godsejere og adelsmænd blev forbundet med i den offentlige debat i Roskilde Amt i forfatningskampens mest intense år, da de begge sad i Folketinget – henholdsvis for Lejre- og Roskilde-kredsen. Forfatteren konkluderer, at den hidtil skildrede aversion i Venstre mod godsejerne som klasse inden 1885 var et marginalt radikalt fænomen i den politiske agitation i Roskilde Amt. Da de moderate elementer i Venstre i midten af 1880'erne satte Holstein-Ledreborg i spidsen for amtets lokale venstrebevægelse, markedsførte man ham endda som den sande adelsmand. Klassekampen mellem bonde og godsejer fandt først relativt bred appel, om end fortsat i de radikalt tenderende kredse, i amtet efter 1885 – mens Holstein-Ledreborg i øvrigt fortsat sad som den ledende venstreskikkelse i området.

I Gustav Wieds *Fædrene æde Druer* fra 1908 lader forfatteren den ondsindede godsejer Niels Uldahl blive opstillet og valgt til Folketinget for Venstre af egnens bønder, fordi: *“Bønderne endnu ikke var vaagnet til fuld Bevidsthed om deres Magt og Vælde og derfor ansaa det for noget særlig fint at blive repræsenteret paa Tinge af en Godsejer – selv om de Mand imellem ansaa ham for forrykt.”*² Romanen er skrevet i 1908 – i en periode, hvor det var kommet på mode at udstille godsejere som inkompetente og dekadente produkter af indavl.³ Gustav Wied leverede i ord og ånd solide bidrag til at gøre denne tilgang til en tendens.

På trods af den karikerede stil har Gustav Wied imidlertid også leveret en del af stoffet, der danner grundlag for hypotesen for denne artikel – nemlig at den adelige godsejer et stykke op mod 1800-tallets slutning fortsat virkede som en politisk autoritet. Adelshistorikeren Heinz Reif beskriver Tysklands adelige politikere i det 19. århundrede som delt i to: Dem, der kæmpede for at beskytte folket mod kongen, og dem, der kæmpede for at beskytte kongen mod folket. Samlende for disse to politiske tilgange er imidlertid den grundlæggende opfattelse af den adelige godsejer som mægler mellem konge og folk, mellem magt og pøbel – kort sagt: som den ideelle politiker.⁴

Det vil være interessant at undersøge, om denne arketype kan genfindes i dansk politik. I så fald vil det udfordre billedet af godsejerne som en af de eliter,

Figur 1. Karikaturtegning fra vittighedsbladet Klods-Hans i 1902. I billedteksten står: Godsejeren (glad overrasket): Denne Gang fik jeg den, Anders! Tjeneren: Ja, Herre, de flyver jo somme Tider ind i'et.

bønder og husmænd rejste sig imod som et led i forfatningskampen, hvilket blandt andet Kristian Hvidt har fremført.⁵

Det primære formål med denne artikel har således været at undersøge, om der under 1866-grundloven kan spores en generel opfattelse af landadelen som

et naturligt politisk mellemed mellem folk og suveræn. 1866-grundloven var baseret på det princip, at de danske godsejere, som inkarnerede konservative, havde en særlig adkomst til at være folkestyrets konservative garanti. Det var på denne baggrund, at navnlig godsejerne havde fået en stor indflydelse på valgene til Landstinget. Det er derfor relevant at undersøge, om enten godsejerne som klasse eller landadelen som stand også til folketingsvalgene fremstod som idealet for et sådant mellemed.

Et sekundært formål har været at give et indtryk af forfatningskampens intensitet på lokalt plan – hvilke værdier der lokalt tillagdes de enkelte personer, og med hvilke midler denne kamp udkæmpedes. Det har forekommet mig uinteressant at fremstille ovenstående skildring af de to valgte personligheder som symboler i en lokal politisk debat uden også at vise, hvilke implikationer denne politiske debat havde i lokalområdet.

Genstanden for undersøgelsen er de to grever fra Lejre-området, Ludvig Holstein-Ledreborg og Frederik Scheel til Ryegaard, der igennem de mest intense perioder af forfatningskampen formåede mere eller mindre sikkert at fastholde deres folketingsmandater, henholdsvis i Lejre-kredsen 1872-90 og Roskilde-kredsen 1879-95. Jeg har som kildegrundlag benyttet beskrivelser af situationer, hvor de to grever skulle vise deres værd som folkets repræsentanter – som folketingsmedlemmer eller andre relevante tillidshverv med en politisk under- eller overtone. Disse har i langt overvejende grad været at finde i de tre lokale dagblade: Den konservative *Roskilde Avis* og de to venstreblade *Roskilde Dagblad* og *Roskilde Tidende*.

Aviserne har været brugt på to forskellige måder: For det første har de hjulpet til at danne et billede af de konkrete historiske begivenheder, som de politiske kampe udspillede sig i samt til at skildre grevernes selviscenesættelse eller andres iscenesættelse af dem. For at opnå disse mål har det kun været muligt at benytte sig af oplysninger videregivet af aviserne, som der ingen grund skulle være til at forfalske, eller som er enslydende i alle tre aviser og på den grund må betragtes som valide.

For det andet har aviserne virket til at kunne skildre forskellige offentlige iscenesættelser af de to grever – altså måden, hvorpå aviserne selv ønskede, at greverne skulle fremstå. Her har det ikke været nødvendigt med den samme påpasselighed som ovenfor, fordi det her ikke er relevant, om skildringen er sandfærdig. Dette har alene krævet en relativt simpel analyse af avisernes italesættelse af de to grevers dyder og laster, styrker og svagheder.

Jeg har imidlertid ikke betragtet det som givende at adskille disse to forskellige analyser, men snarere at lade dem spille sammen i en samlet kronologisk fremstilling. Grundene hertil har været to: At fremstille det samspil, der kan have været mellem medie og kandidat, og at skabe en vis

fremdrift i den spændende historiefortælling, som dette emne også dækker over.

Udover at undersøge denne udtrykte opfattelse, så har det også virket givende at supplere med afstemningsresultaterne i de forskellige kredse og disses kommuner. Jeg har i denne forbindelse været opmærksom på, at der ikke nødvendigvis kan sluttes en støtte til kandidaten som greve eller godsejer, snarere end til kandidaten som politiker, men forskelle i stemmeafgivning i forskellige områder har i analysen virket som et supplement til den i debatten udtrykte opfattelse.

Før den kronologiske fremstilling vil det imidlertid være givende at få præ-senteret de to personer, denne artikel primært kommer til at beskæftige sig med.

De to grever

Frederik Christian Rosenkrantz Scheel til Ryegaard og Johan Ludvig Carl Christian Tido Holstein til Ledreborg blev født i henholdsvis 1833 og 1839. Dermed var de nogle år yngre end den gruppe godsejere med bl.a. lensgreven C.E. Frijs og godsejeren J.B.S. Estrup i spidsen, der gennem stadig mere organiseret politisk aktivitet havde lagt grunden til det godsejershøjre, som i 1866 indgik kompromis med dele af Venstre om en ny sammensætning af Landstinget, hvilket stillede dem selv i en fordelagtig politisk position.⁶ Både Scheel og Holstein fik deres indgang i dansk landspolitik under 1866-grundloven og blev således en del af den forfatningskamp, den medførte. Begge tilhørte de, som medlemmer af jordbesiddende grevefamilier, høj- og landadelen, og i begge tilfælde lå de fædrene godser i det daværende Voldborg Herred. Men hvor Scheel overtog stamhuset Rosenkrantz i 1862 som knapt 30-årig – inden hans politiske engagement begyndte – blev Ledreborg først Holsteins i 1895, efter hans folketingskarriere var til ende.

Politisk var de begge i udgangspunktet af konservativ observans. Holstein-Ledreborg sagde følgende i Folketinget i slutningen af det intense politiske kampår 1873:

“[...] jeg tror[...], at det Princip, som jeg for mit Vedkommende vedkjen-der mig, nemlig de monarkiske og de konservative Ideer her i Landet, kun ville naae en virkelig Styrke gennem en rolig Udvikling, og jeg er saa langt fra at tro, at en Kamp, den føre til hvilket Resultat den vil, skulde være tjenlig for det monarkiske Princip eller de konservative Interesser, at jeg tvertimod anser en saadan Kamp, jo stærkere og højere den bliver for den største Fare netop for disse.”⁷

Udgangspunktet for Holstein var altså forsvaret af kongedømmet og de konservative interesser. Scheels loyale tilknytning til Højre var et tydeligt udtryk for, at hans idémæssige profil var den samme.

Det er på dette grundlag ikke overraskende, at de begge i en periode var medlemmer af Godsejerforeningen, der var etableret i 1843, og hvis formål det var at tjene som interesseorganisation for godsejerne. Som aristokratisk præget samlingspunkt for modstandere af en for liberal grundlov havde foreningen mistet sin betydning med Junigrundloven, der blev underskrevet, da både Scheels farfar og Holsteins far var medlemmer af foreningen. Godsejerforeningen havde været positivt indstillet over for det estrupske Landsting i forbindelse med grundlovsændringen i 1866 og synes herefter at have vundet i styrke både umiddelbart efter – formodentlig som følge af godsejernes fornyede politiske relevans – men også i de følgende år, hvor det væsentligste tema i dansk politik var Folketingets stadig stigende krav om indflydelse på regeringsdannelsen, altså folketingsparlamentarismen.⁸ Scheel er første gang noteret for kontingentbetaling i 1862 – indmeldelsen hænger formodentlig sammen med overtagelsen af godset samme år – mens Holstein-Ledreborg, trods 'kun' stamherre, står som indmeldt i 1870. De fulgte dermed begge i deres fædres fodspor. De seks års forskel i alder taget i betragtning kan forskellen på tidspunktet for indmeldelsen ikke tillægges den store betydning.⁹

Begge grever var ligeledes aktive protektorer for skyttesagen og var desuden begge tidligt engageret i skyttebevægelsen. De første foreninger var oprettet i starten af 1860'erne, og i 1866 etablerede Scheel Ryegaard-kredsen under Gl. Roskilde Amts Skytteforening, der blev oprettet samme år. Holstein stillede sig i 1870 i spidsen for Lejres skyttekreds. Engagement i skytteforeninger skal ses som et patriotisk engagement, der eksisterede hinsides politiske skel. Med tiden blev skyttebevægelsen dog politiseret, og begge grevers vedvarende engagement i skyttesagen gør det relevant også i den her efterfølgende analyse at fokusere på visse dele af skyttebevægelsens historie.

De to grevers udgangspunkter, deres standsbevidsthed og også deres politiske overbevisning må således i starten af 1870'erne have syntes nogenlunde ens.

Det samfundsmæssige engagement fik imidlertid hos de to grever en væsentlig forskellig begyndelse. Holstein-Ledreborgs samfundsengagement havde, inden hans indtræden i Folketinget i 1872, været beskedent. Den aktive foreningsmand på egnen, Hans J. Dønnergaard, fremfører i sine erindringer, at grevens indtræden i Skytteforeningen i 1871 markerede startskuddet for det offentlige engagement,¹⁰ og i 1872 begyndte Holstein – tilsyneladende meget pludseligt – at blande sig i den offentlige debat. Det synes at være på baggrund af hans deltagelse i en teologisk strid om katolicismen, at en udvikling blev sat

i gang, der resulterede i udgivelsen af bogen *Evangelisk-Luthersk – en negativ Bestemmelse*. Heri endte katolikken Holstein med at fastslå, at “*Christendom’ er det evangelisk Lutherske ikke*”.¹¹ Holstein synes selv i begyndelsen af sit offentlige virke ikke at have været angst for at træde nogen over tærne.

Da Holstein-Ledreborg i 1872 blev folketingsmedlem, havde Scheel allerede en længere periode som offentlig skikkelse bag sig. Dette var imidlertid på et langt mere jordnært og praktisk niveau. I 1862 indvalgte han i sogneforstanderskabet i Rye-Sonnerup, og fra 1863 besad han formandsposten. Dette hverv synes han ved sit uhyre regelmæssige og personlige fremmøde at omgærde med et vist engagement, og først fra hans indvalg i Folketinget i 1879 begyndte der at være huller i fremmødet.¹² Han havde siden 1865 desuden været medlem af amtsrådet.

De to grevers første møde med det offentlige liv foregik altså på omtrent samme tidspunkt i deres tilværelse og med det samme konservative og upolitisk patriotiske udgangspunkt. De to offentlige skikkelser var dog noget nær så forskellige, som de kunne være. Holstein-Ledreborgs offentlige beskæftigelse med de højere tanker ligger så milevidt fra Scheels praktiske og i udgangspunktet upolitiske deltagelse i samfundslivet. En del af denne forskel kan naturligvis skyldes, at Scheel blev godsejer som 29-årig, Holstein-Ledreborg først som 56-årig og dermed også på hver sin side af deres politiske engagement. Overtagelsen af godset kan have haft en vis betydning for, at Scheels samfundsmæssige engagement blev stærkt knyttet til dette virke, som det for eksempel var i sognerådet, mens Holstein i højere grad havde friheden til at beskæftige sig med andre, og for grevskabet, mindre relevante områder. At dette imidlertid næppe er det altafgørende, bekræftes i den væsentligt forskellige tilgang til politikken, der kom til udtryk i de politiske profiler, der snart blev tegnet af dem.

Det var disse to personer, der i henholdsvis 1872 og 1879 indtrådte i Folketinget. Begivenhederne heromkring ses imidlertid bedst på baggrund af egnens tidligere politiske historie, hvortil vi nu kort vil vende os.

De første år med Grundloven

Det var ikke fremmed for de områder, der udgjorde kredsene Lejre og Roskilde, at være repræsenteret i Rigsdagen af en større jordbesidder. Dette havde imidlertid fortrinsvis været landstingsmænd. Her kan nævnes så forskellige skikkelser som proprietæren C.V. Thalbitzer fra Katrinebjerg og godsejeren Carl de Neergaard fra Gunderslevholm. Disse havde begge siddet i Den grundlovgivende Rigsforsamling og var efterfølgende blevet indvalgt i Landstinget for 2. kreds, der omfattede Københavns, Frederiksborg og Holbæk amter. Thalbitzer var medlem af Bondevennernes Selskabs bestyrelse, Carl de Neergaard var medstifter af Godsejerforeningen. I et samfund, hvor disse to grupper i stadig

højere grad, og navnlig på grund af det uafløste fæsteforhold, fik et stadigt mere anstrengt forhold til hinanden, kan der dårligt udledes andet af disse to skikkelsers valg, end at den store jordbesidder fortsat ikke var en utænkelig kandidat til en landstingsplads, når nu engang pladserne, som det var tilfældet i Junigrundloven, var reserveret til personer med en vis indkomst eller indbetalt skat.

I Folketinget var mængden af godsejere betragteligt mindre, og det gamle Roskilde Amt var ikke på noget tidspunkt under Junigrundloven repræsenteret i dette ting af en jorddrot. Et enkelt folketingsvalg er dog i denne forbindelse af relevant karakter, nemlig folketingsvalget i 1861, da lensgreve C.E.M. Holstein-Ledreborg, altså Ludvig Holsteins far, stillede sit kandidatur til rådighed. I referatet fra valghandlingen og vælgermøderne giver *Roskilde Avis* indtrykket af, at lensgreven opretholdt et vist aristokratisk udtryk i fremstillingen af sig selv som "*en første blandt ligemænd*". På valgtribunen havde han påpeget, at han, "*Herremanden, men derved tillige en af de største Bønder i Kredsen*", altså nu havde stillet sig til valg, men understregede derefter, at herremanden jo altså ikke længere havde forrettigheder i forhold til bonden. Han havde i løbet af valgkampen desuden udtrykt, at han fandt, at bønder og godsejere havde fælles interesser og således samlet skulle imødegå tidens udfordringer. Når han i takken for de afgivne stemmer "*tilbød... Enhver i Kredsen sit Raad og Bistand*" og ifølge avisen skulle have modtaget en stor begejstring hos vælgerne, så må dette tolkes sådan, at den position som en primus inter pares i hvert fald havde en vis klangbund hos nogen – om ikke hos andre, så hos *Roskilde Avis'* formodede læsere. Holstein-Ledreborg fik 315 stemmer mod den siddende folketingsmands 419. Vi kan naturligvis ikke herfra udlede, at det var paternalisme, der gav Holstein denne vælgertilslutning. Imidlertid er denne forbindelse mellem det politiske engagement og lensgrevens status som jorddrot bemærkelsesværdig i et politisk system, hvor den almindelige valgret var et bærende princip.¹³ Godsejerens forsøg på at være landboernes talsmand var ikke på daværende tidspunkt ualmindelig. Den minder i høj grad om den tilgang, en række godsejere, med Christian Emil Frijs-Frijsenborg i spidsen, havde haft i 1850, da de stiftede Grundejerforeningen, der var ment som landboernes fælles værn for ejendomsretten. Frontfigurerne var ene godsejere.¹⁴

Med den ændring af Landstingets sammensætning, som blev 1866-grundlovens væsentligste bidrag til det danske politiske system, kan det næppe undre, at de overvejende konservative godsejeres privilegerede adkomst til pladser i valgmandsforsamlingerne også resulterede i et vist rykind af konservative godsejere i Landstinget. Således blev ved det første landstingsvalg efter 1866-grundlovens underskrivelse Wolfgang Haffner fra godset Egholm indvalgt, og havde sædet til sin død i 1887. Også han havde været et af de ledende

medlemmer i den på dette tidspunkt hedengangne Grundejerforening.¹⁵ Gods-ejerhøjres indtog som politisk gruppe var dog ikke begrænset til Rigsdagens førstekammer, om end gruppen havde sin magtbase her. Også i det uændret almindeligt valgte Folketing begyndte godsejerhøje at vinde mandater. Disse var til dels nye kræfter, som for eksempel Jacob Scavenius fra Gjorslev, der blev valgt i Store Heddinge. Men der var også tale om tidligere liberale personligheder, der forud for 1866-grundloven havde kæmpet for et mindre konservativt Landsting, men som i mødet med Venstres krav om folketingsparlamentarisme meldte sig som entydige modstandere, for eksempel Alfred Hage.

Dermed var den politiske virkelighed, hvori de to grever Scheel og Holstein trådte ind i løbet af 1870'erne, en virkelighed, hvor godsejerne stod med en mulighed for at tilkæmpe sig en rolle som politisk stand. Både Scheel og Holstein var ved deres politiske debut medlemmer af Godsejerforeningen, og deres politiske engagement synes således til en vis grad at være bundet til den rolle, de socialt indtog gennem deres bånd til store stykker af fædrelandets jorder.

Vejen ind i nationalpolitik

At dømme på dækningen i de lokale blade var der ikke meget opmærksomhed omkring Holstein-Ledreborg, da han i 1872 stillede op i Lejre-kredsen. Dette havde ændret sig allerede godt et år efter, da folketingsvalgerne endnu engang skulle afgive deres stemme. I mellemtiden havde greven markeret sig kraftigt imod Venstres krav om folketingsparlamentarisme og partiets nedstemning af finanslovens overgang til andenbehandling, der desuden blev grundene til, at regeringen udskrev valg i utide. Holstein fik ved folketingsvalget, hvor han var opstillet mod venstremanden og gårdejeren Strandskov, en betragteligt større andel af stemmerne end i 1872, hvilket er desto mere bemærkelsesværdigt, da Lejre-kredsen hidtil havde markeret sig som en entydig venstrekreds. På et tidspunkt, hvor den politiske situation var betændt, og hvor valget af regeringen var sat i scene som et fra- eller tilvalg af Venstres kurs mod parlamentarismen, må Holstein altså have talt til noget andet i Lejre-egnens befolkning end parlamentarismeforkæmperne.¹⁶ Der er dog ikke noget, der tyder på, at hverken Holstein selv eller *Roskilde Avis* på dette tidspunkt forsøgte at bruge hans kald eller stand til promovning af ham. Alene havde Holstein på et vælgermøde i Viby Kro sagt, at klassestyre – såvel adels- som bondestyre – var af det onde.¹⁷ Holstein kom dog snart til at fremstå som egnens markante venstrepersonlighed. Snart efter formelt i 1875 at have meldt sig ind i Venstre havde han en artikelserie i *Roskilde Tidende* med betragtninger over 1866-grundloven, og han må således hurtigt have kunnet integreres i Venstre.¹⁸

Fra Højres side forsøgte man ved valgkampen i 1876 at bruge det imod Holstein, at han havde meldt sig under Venstres faner – dog ganske uden virkning:

Modstanderen, højremanden og gårdejereren Hans Nielsen, fik 11 stemmer mod Holsteins 849.¹⁹

Henvisningerne til Holsteins stand er imidlertid fortsat begrænsede. Af *Roskilde Avis'* referat fremgår det, at skolelæreren Hansen fra Rye ved et møde på Lindencborg Kro under valgkampen i 1876 udtrykte følgende om Holstein:

[...] Greven havde begyndt sin politiske Bane som gamle Rugaards Modkandidat, havde svinget snart til Højre, snart til Venstre, ogsaa været i Midten, og tilsidst havnet i det forenede Venstre, en Havn, fra hvilken Taleren [Hansen] havde erfaret, at Rigsdagsmændene, ligesom de gamle Hovdinge fra Leire, gjorde idelige Vikingetog og kom hjem med fuldtop af Hæder, Berømmelse og Laurbær, indhøstede paa det forenede Venstres Marker.²⁰

Det kan formodentlig med rimelighed antages, at det faldt fint i tråd med *Roskilde Avis'* linje at fremhæve sidestillingen af Holstein med berømmelseshungrende lykkejægere fra samme område blot et årtusind tidligere – i barbariets tidsalder. Det var der intet ædelt ved, om end der i henvisningen har kunnet ligge en implicit sammenligning med mere ædle og samtidige repræsentanter for herremandsstanden.

Endnu en greve på valgtribunen

De mere massive udtalelser om godsejerstanden fra Venstres side tog først fart omkring folketingsvalget i januar 1879. I første nummer af den radikalt tendrende venstreavis *Roskilde Dagblad* fra 1. oktober 1878 havde redaktionen slået fast, at "*Vi betragte Provisoriet som et Herremandsslag i Ansigtet paa den menige Mand.*"²¹

Midt i december 1878 blev Folketinget opløst, og dermed blev den første valgkamp siden den kontroversielle provisoriske finanslov i 1877 igangsat. Holstein-Ledreborg havde på dette tidspunkt cementeret sit mandat i kredsen, både på grund af den lokale tiltrækningskraft og hans tilknytning til Venstre. Derudover stod han nationalt som en ledende venstrepersonlighed. Både før og efter tog han aktiv del i den offentlige debat.

Knap to uger efter valgkampens begyndelse kunne *Roskilde Avis* juleaftensdag meddele, at grev Frederik Scheel til Ryegaard "*efter indtrængende Opfordring fra ansete Mænd heri Byen*" ville stille sig som kandidat i Roskilde-kredsen.²² På sit første vælgermøde, der blev afholdt på Hotel Prindsen i Roskilde, gjorde Scheel endnu engang opmærksom på, at han stillede op på opfordring, at han ikke hidtil havde beskæftiget sig med politik, og at han ikke selv fandt, at han havde evner til det.²³

Figur 2. Frederik Scheel.

Hvor Holstein-Ledreborgs stand dårligt var blevet berørt – hverken af ham selv eller andre siden hans første valg i 1872 – blev Scheel af kredsens radikale venstrefolk straks forbundet med sin status som herremand. Få dage efter Scheels kandidatur var der vælgermøde på Hedehuskroen. Scheel var ikke til stede. Den radikalt tenderende skolelærer Hans Adolph Jensen fra Kamstrup kritiserede den moderate folketingsmand Hans Sørensen, da han fandt, at Sørensen havde omtalt den provisoriske finanslov fra 1877 *“temmelig mildt”*. Han sagde, at det var lykkedes *“Herremandspartiet”* i 1866 at indføre et *“Herremands-Landsthing”*, der nu var blevet brugt til at bryde Grundloven. Af *Roskilde Tidendes* referat:

“Skal Regeringen blive saaledes ved, da vil Folket let tabe Interessen for de offentlige Anliggender, og det samme, som skete her i Danmark i gamle Dage, da den frie Bonde sank ned til at blive en Træl, det kan godt langsomt gennem Tiderne gentage sig endnu.”²⁴

Scheel blev ikke direkte nævnt, men den manglende henvisning til herremænd på tidligere møder og Scheels nyligt meldte kandidatur taget i betragtning, kan

kommentaren dårligt løsrives fra Scheels person.²⁵ Skolelæreren lagde ikke den hårde tone fra sig, hvilket i 1887 kostede ham hans job, da han af Højesteret fik stadfæstet sin embedsfortabelse på grund af agitation mod regeringen.²⁶

Ved valghandlingen i 1879 sagde den radikale gårdejer Niels Jensen, at det var ærgerligt, at Venstre ikke stillede på én liste, men at han dog ikke regnede med, at "*nogen Bonde vilde stemme med Høire, thi han kom da til at løbe og trække i Herremandens Skøder og kom til at nøies med de Smuler, der faldt fra Ministeriets Bord.*"²⁷

Det er bemærkelsesværdigt, at herremandselementet i debatten kun blev fremdraget af radikale og kun viderebragt af *Roskilde Avis* og *Roskilde Tidende*. *Roskilde Dagblad*, der ellers få måneder tidligere havde betragtet provisoriet som det nævnte "*Herremandsslag*", bragte ikke i dets referater gengivelser af disse ordvekslinger. Samtidig synes *Roskilde Tidende* i denne periode at have indtaget en mere bredt favnende position, hvor *Roskilde Dagblad*, der først var begyndt at udkomme 1. oktober 1878, stod de moderate – deriblandt Holstein-Ledreborg – mere eksplicit imod.

At herremandsargumenterne således ikke fremkommer i *Roskilde Dagblad* er ganske interessant, da *Roskilde Dagblad* politisk nærede aversion mod begge de opstillede. At *Roskilde Dagblad* var påpasselig med at viderebringe disse argumenter, vidner således om, at billedet af herremanden og bonden nok var en slags metafor, man kunne tage frem i debatten, men ikke en dikotomi, der var politisk virksom for andre end et mindre udsnit af befolkningen, der måske endda kom til at udstråle lidt vel meget patos, men for lidt konkret politisk indhold – en beskyldning, *Roskilde Dagblad* næppe har villet have hængende på sig.

Holstein-Ledreborg havde efter udstedelsen af den provisoriske finanslov i 1877 med en forhandlende fløj af Venstre medvirket til, at man kom tilbage til regulære former igen, og denne "*Beredvillighed*", som *Roskilde Dagblad* ironisk kaldte det,²⁸ bragte Holstein i et modsætningsforhold til de mere radikale dele af Venstre.

På et vælgermøde på Lejre Kro proklamerede Holstein imidlertid, at "[...] *der skal tages Hensyn til Bonden i Danmark og det skal Højre lære!*"²⁹ At bonden således var kædet sammen med Venstre, var givet. At det nødvendigvis skulle være godsejergruppen i særdeleshed, der stod herimod, var ikke givet. Imod bonden stod Højre.

Problematiseringen af Holstein som venstremand sprang ud i fuldt flor ved folketingsvalgene i sommeren 1881. Højremanden Henrik Wulff skrev i 1882 i bogen *Den danske Rigsdag*, som indeholder biografier af samtlige rigsdagsmedlemmer, at Holstein havde mistet al agtelse i partiet, og han frakendtes enhver fremtidig chance for at komme tilbage i politik.³⁰ Dette finder sin klare

bekræftelse i den betragtning, at Holstein ingen støtte fandt i nogen af venstreaviserne. Begge viderebragte de loyalt den adresse, som en række fremtrædende venstrepolitikere – af mere radikal end moderat observans – havde underskrevet. Underskrivere var blandt andet Berg, Brandes og Hørup, men også Dønnergaard, Holsteins gamle ven og partifælle, havde underskrevet.³¹ Den moderate adresse, blandt andet underskrevet af Holstein, blev af *Roskilde Dagblad* kaldt “*mat og slæbende*”³² i tonen. I *Roskilde Tidende* viderebragtes den uden kommentarer.³³ Dette tyder på en bredere forståelse for Holsteins synspunkt i *Roskilde Tidende*, og det var også her, at Holstein endte med at komme til orde.

På et af de indledende vælgermøder meddelte sognefoged N. Hansen fra Gundsølle sit kandidatur, som Dønnergaard åbent støttede.³⁴ Til et vælgermøde skal Dønnergaard endda i *Roskilde Dagblads* referat have påvist “*Grev Holstein-Ledreborgs politiske Upaalidelighed og uberegnelige politiske Svingninger*.” Hansen bebrejdede desuden på et vælgermøde de moderates og Højres støtte til den nye militære straffelovs hårdhed ved at sige, at:

“I gamle Dage kunde Godsejeren lade Bonden ride Træhest, men i 1881 vare vi naaede til, at Landets folkevalgte Forsamling godkjender en Lov, der tilhører en barbarisk Tidsalder.”³⁵

Henvisningen til træhesten blev brugt flere gange i valgkampen.³⁶

Holstein tog til genmæle i en artikel i *Roskilde Tidende* og fandt det afgørende, at tiltagene i straffelovene ikke kunne siges at være barbariske og i alt væsentligt var mildere end de foregående. Han hævdede, at de radikales modstand alene skyldtes splidagtighed: “*de glemme den Sag de skulle forsvare og den Befolknings Interesse, de skulde fremme*”. Avisen fandt det imidlertid nødvendigt efterfølgende at understrege, at den ikke delte anskuelser med Holstein.³⁷ To dage senere replicerede Hansen, at straffeloven var under et frit folks værdighed.³⁸

I den konservative *Roskilde Avis* blev valgkampen i Lejrekredsen ikke dækket i udpræget grad, men en læser indsendte til redaktøren en beskrivelse af valghandlingen, hvor Holstein-Ledreborg som forhandlingsvillig venstremand blev betragtet som en acceptabel kandidat for de lokale højremænd.³⁹

Venstreaviserens radikale tendens til trods var dog også vælgerfolket moderat indstillet. Holstein vandt ikke i Lejre en, i forhold til de forrige valg udpræget stor sejr, men fik dog stadig knapt 75 % af stemmerne.⁴⁰

Langt mere eksplicit blev Scheels stand direkte inddraget i valgkampen. Gårdejer Sørensen, der ved valget i 1879 havde været opstillet mod Scheel, omtalte ham ved et vælgermøde på Prindsen i 1881 som “*Aristokrat*”, hvor-

med han syntes at mene, at han var stærkt distanceret fra vælgerbefolkningen. Dette udsagn blev bragt videre alene af *Roskilde Avis* og *Roskilde Tidende*. Som *Roskilde Dagblad* også, som nævnt, tidligere havde undladt at viderebringe nedsættende bemærkninger om herremænd, følte avisen altså heller ikke her behov for at inddrage denne nedsættende bemærkning – formodentlig fordi en sådan brug af grevens status endnu ikke blev betragtet som stueren.⁴¹ Derimod fik Scheels replik varig betydning. I *Roskilde Avis*' referat hed det:

“Hr. Sørensen havde udtalt, at Taleren [Scheel] var Aristokrat, det var ganske rigtig; en Mand som efter sin Fødsel og sociale Stilling indtog den Plads, som han indtog, maatte sige, at han var Aristokrat, sagde han andet, så løi han (Hør!) men det er vel ikke nogen Forbrydelse at bære et gammelt Navn og være Aristokrat? Han troede, at han havde nok saa Meget tilovers for den fattige Mand som mange af dem der kalde sig Demokrater (Bravo! Hør!).”⁴²

At der var kamp om begrebet, er hermed givet. I begrebet forsøgte Scheel på den ene side at nedlægge en værdineutral definition af sin egen status og på den anden side at forbinde en sådan status med et hjerte for de svage. Højremanden og skolelæreren Nyeboe fra Taagerup føjede til, at ”*Greven er en Aristokrat som Demokraterne appellere til, naar de ere oppe at skjændes.*”⁴³ Med dette henviste han til et tidligere møde, hvor Scheel var blevet bedt om at mægle mellem de to venstrekandidater. Her henvistes altså til den position over partierne, som man som højremand kunne fremhæve Scheel som – en mæglerrolle. Ved et senere møde stillede Nyeboe desuden det spørgsmål, hvorvidt Holstein-Ledreborg så kunne være demokrat, når Scheel ikke kunne. Spørgsmålet blev, ifølge *Roskilde Avis*, ikke besvaret.⁴⁴

Var denne kamp stoppet her, havde det imidlertid været, hvad det var, men lige så meget, som Holsteins og Scheels stand næppe har været irrelevant i valget af dem som folketingskandidater og -medlemmer, lige så klart kom det til at stå, at denne særstatus også havde en bagside. Hvor *Roskilde Dagblad* havde valgt at udelukke Sørensens beskyldning, forsømte redaktøren ikke at få Scheels svar flettet ind i artiklen, og det blev de næste dage et ivrigt drøftet samtaleemne. Til folketingsvalget fastslog Scheel i den forbindelse, at han vist nok var aristokrat, men dog hverken ville se på sagerne fra et aristokratisk eller demokratisk standpunkt, men ”*fra det Standpunkt, hvorfra de alene skulde sees, nemlig fra et fædrelandskjærligt Standpunkt*”.⁴⁵ Scheels udtalelse om sig selv som aristokrat kom dog i løbet af nogle år til at blive en fast bestanddel af Venstres agitation.

Dette kan i dag synes at være retorisk inkompetence fra Scheels side og i

historiens lys en fatal brøler, men i så fald overser man, at Scheel – på trods af Højres samlede tilbagegang – med sine 56 % af de afgivne stemmer fik det bedste valg nogensinde i maj 1881. At dette angreb på ham for hans udtalelse langt fra entydigt havde en givende effekt for Venstre, understreges desuden af, at Scheels udtalelse ikke, ved den efterfølgende folketingsvalgkamp to måneder senere, synes at have spillet en rolle i debatten.

“Venstrevalg overalt”

Henrik Wulffs skildringer i *Den danske Rigsdag* er ikke efterladt upåvirket af forfatterens konservative sindelag. Scheel fremstilles heri som pålidelig, uegennyttig, flittig, bredt veltid og højt agtet. Derimod fremstilles Holstein-Ledreborg som utroværdig og magtbegærlig. Hans tilknytning til en gammel og agtet adelsslægt fremstillede Wulff som forædlende og en god start på, hvad der kunne blive en forrygende karriere, hvilket imidlertid blev tabt på gulvet ved Holsteins skiftende politiske sympatier. Hans store begavelse, som Wulff fremhæver, kom i denne forbindelse til at stå som farlig snarere end givende.⁴⁶

Wulffs fremstillinger er samlet set stærkt tendentiøse, og han har svært ved at tilskrive venstrefolk dyder af nogen art, lige såvel som det falder ham svært at finde belastende sider ved højremændene. De to fremstillinger understreger imidlertid den pointe, at kampen for synspunktet, at herremandsstanden kunne være et givende element i samfundet, på ingen måde var opgivet – en tilgang, der også i praksis synes at have eksisteret i det gamle Roskilde Amt.

Den politisk intense stemning i midten af 1880'erne førte til en omfattende politisering af nærsamfundet, og denne ramte også de i reglen upolitiske foreninger. Lensgreve Dannemand, borgerkongen Frederik VI's uægte søn og derigennem ejer af herregården Aastrup, var en alment agtet mand på egnen og havde, siden stiftelsen af Gl. Roskilde Amts Landboforening i 1870, været foreningens formand. Formodentlig på grund af den stadig mere markante venstretendens i foreningen trak han sig på generalforsamlingen oktober 1884 fra sin post i utide. På samme møde indvalgte Holstein-Ledreborg i bestyrelsen, og på førstkommende bestyrelsesmøde konstituerede bestyrelsen sig med Holstein-Ledreborg som formand. Holstein-Ledreborg synes i høj grad at virke som symbol på venstremændenes overtagelse af foreningen, idet initiativerne på bestyrelsesmøderne kun i sjælden grad synes at komme fra ham, men derimod hans allierede.⁴⁷

Landboforeningens magtskifte må siges at være gået meget smertefrit, hvilket formodentlig netop skyldtes, at venstretendensen i foreningen var så entydig, som den var. Det magtskifte, der i samme periode foregik i skytteforeningen, var dog langt fra præget af den samme stilfærdige overgang, og det var i denne forbindelse, at Scheel og Holstein for alvor kom til at krydse klinger.

Figur 3. Ludvig Holstein-Ledreborg.

De foregående år havde skytteforeningernes generalforsamlinger været præget af en vis intensitet. På generalforsamlingen 1884 havde der således været ivrig strid om besættelsen af dirigentposten, fordi forretningsudvalget, ledet af formanden, grev Scheel, ikke havde taget venstre flertallet på generalforsamlingen i ed. Dette flertal afstedkom ligeledes, at Scheel blev vraget som medlem af forretningsudvalget og dermed også som formand. Holstein-Ledreborg derimod blev indvalgt med størst stemmetal.⁴⁸

Scheel havde efter valget udtalt, at man bedst tjente skyttesagen ved ikke at blande politik ind i den, hvilket var blevet besvaret med stærke hurraråb.⁴⁹ Holstein-Ledreborgs sejr førte imidlertid til, at *Roskilde Dagblad*, som oplæg til den kommende folketingsvalgkamp, proklamerede "*Frisk Mod*", og at denne første sejr var et tegn på, at folket havde taget det princip til sig: "*Venstrevalg overalt*".⁵⁰

Tonen var altså nu slået an. Venstre var i offensiven, og Holstein-Ledreborg var som formand for både Landboforeningen og Skytteforeningen den ledende figur. Dette understregede han ved – forgæves – at foreslå, at de moderate og de radikale gik sammen om en kandidat i Roskilde. Det vigtigste var altså at få en venstremand valgt.⁵¹

Hvor angrebet på godsejerne som gruppe førhen havde været et radikalt element, så gik det samlede Venstre til angreb mod Højre, blandt andet på, at "*Højre kæmper for, at Godsejerne skulle have al Magten i vort Land*",⁵² og Scheel blev bebrejdet, at han alene kæmpede de privilegerede stænders sag. Dette blev modsagt af pastor Møller fra Ledøje, der påpegede, at den almindelige valgret havde $\frac{3}{4}$ af indflydelsen – fuldt til Folketinget og halvt til Landstinget – hvorfor man ikke kunne tale om privilegerede stænder. Scheel selv forsvarede sig med, som han også før havde gjort det, at han altid havde kæmpet småfolks sag. Dette forsvar druknede imidlertid i den samlede venstrebevægelses nu meget eksplicitte angreb på godsejerstanden.⁵³ Mest ivrig i sin fremstilling var dog fortsat *Roskilde Dagblad*, der dagen før valget skrev:

"Aristokraten, den reaktionære Greve Scheel har tabt mange Stemmer blandt dem af Roskilde Bys Borgere og Sct. Jørgensbjerg Arbejdere, der endnu have saa megen Selvstændighedsfølelse tilbage, at de kan rette deres Ryg og følge deres egne Interesser."⁵⁴

Valgkampen i Lejre-kredsen forud for folketingsvalget i juni 1884 blev kun i beskeden grad dækket af aviserne og uden nogen videre stillingtagen. Kun blev Holstein-Ledreborg af pastor Møller beskyldt for, sammen med Berg, at rejse landet rundt og så splid i befolkningen.⁵⁵

Den brede eksplicit udtrykte klassekamp mod godsejerne blev altså netop først særdeles tydelig i Venstres valgkamp i 1884. At dette falder sammen med Holstein-Ledreborgs magtovertagelse, er ikke umiddelbart forståeligt. En mulig tolkning er imidlertid, at angrebet på godsejergruppen netop dækkede den egoistiske interessebevaretagelse og ikke den opofrende kamp for den jævne mands ret, som Holstein-Ledreborg entydigt kunne forbindes med, efter han var blevet den ubestridte venstreleder i området.

Valget blev en sejr for Venstre, hvilket også kom til udtryk i de to grevers valgresultat. Foruden valget i 1895, hvor Scheel blev vraget, var valget i 1884 det eneste, hvor Scheel ikke havde et absolut flertal i sin kreds. Venstrekanidaterne i Roskilde havde imidlertid ikke fulgt Holsteins råd og stillede sig begge til valget, delte venstrevælgerne, og Scheel fik således alligevel mandatet. Anderledes gik det i Lejre-kredsen, hvor Holstein-Ledreborg med godt 88 % af stemmerne fik sit næstbedste valg. I sit eget lokalområde var han således nu den ubestridte førerfigur.

Året 1884 havde politisk set været intenst i området, men det skulle vise sig, at det intet blev imod 1885. I dette år blev den kamp udkæmpet, som hen ved 30 år senere stadig blev benævnt "*Det store Slag i Roskilde*".⁵⁶

Billeder fra en generalforsamling

“I Palaigaarden var der ligefor Hovedindgangen reist en stor med Hs. Maj. Kongens Navnechiffer og store Dannebrogssflag prydet Tribune, hvorfra Skytteforeningens Formand, Skolebestyrer Helms, bød den c. 800 Mand store Forsamling Velkommen og meddelte, at Forretningsudvalget havde udseet ham til Dirigent. Han udtalte herpaa, at Politik for Tiden laae i Luften. To Mænd kunde ikke komme sammen uden at tale herom; men han vilde dog bede den talrige Forsamling her om, at den idag vilde afholde sig fra Alt, hvad der hed Politik og kun tale om Sagen.”⁵⁷

Således beskrev *Roskilde Avis* indledningen på generalforsamlingen i Gl. Roskilde Amts Skytteforening, der var blevet afholdt 14. april 1885. Formanden, den ivrige forsvarsven og skolemand Henrik Steffen Helms, var året inden blevet valgt som formand og var en kompromiskandidat venstre- og højrefolk imellem. Det håb, han havde udtrykt for dagen, blev i løbet af de følgende timer gjort grundigt til skamme.

Generalforsamlingen skal ses ikke bare på baggrund af de forrige års overraskende ændringer i foreningens ledelse, men også den noget mere nærværende og politisk intense situation, der lå i regeringens udstedelse af den kontroversielle provisoriske finanslov kun to uger inden. Formodentlig var det også denne intensitet, der satte sig sit spor i det bemærkelsesværdigt høje antal deltagere. Hen ved 800 skytter havde transporteret sig til Roskilde, venstremændene tidligt nok til inden generalforsamlingen at afholde prøvevalg på Hotel Prindsen, mens de fjernere boende højrefolk først ankom til banegården nogle timer senere, hvorefter de i samlet trop marcherede mod Stændertorvet syngende “Den tapre Landsoldat”.

I det hele taget synes generalforsamlingen præget af spænding og afventning af et eneste punkt: Personvalgene. Efter valget kunne formanden erklære, at de seks venstrekandidater var valgte med cirka 20 stemmers flertal i den 800 mennesker store forsamling. Ifølge den konservative *Roskilde Avis* skal dette budskab være blevet besvaret med et “*Længe leve Greve Scheel*” efterfulgt af tilråbene “*Det er da en Greve, man kan være bekjendt at tage Hatten af for*”, “*Ned med Holstein og Dønnergaard!*” og “*Tag Hatten af Holstein!*”. Det var således Scheel, der fra konservativ side blev set som Højres ledende kandidat, og det var Holstein, han stod i modsætning til – om end Holstein hverken var på valg eller formand på tidspunktet for generalforsamlingen.

Efter generalforsamlingen afholdt de to partier separate fester i to forskellige lokaler på Hotel Prindsen, men repræsentanter for begge parter undlod

dog ikke der forinden højlydt at give deres mening til kende over for hinanden i gården. Det er kendetegnende for skildringen af begivenheden, at det mest håndfaste udtryk for stridigheden fandt sted, da Holstein skulle med toget tilbage til Lejre. En række venstrefolk fulgte ham op ad Algade til banegården. Lidt senere ankom en gruppe højrefolk, og her begyndte så et håndgemæng, der involverede paraplyer, stokke, og hvad man nu ellers havde ved hånden. Centralt er det, at Holstein-Ledreborg blev gjort til centrum for dette oprør, og en gruppe højrefolk skulle oven i købet have forsøgt at tiltvinge sig adgang til grevens kupé, men blev stoppet.⁵⁸

På lang sigt kom denne kamp til at stå som en af de markanteste begivenheder i Roskilde under forfatningskampen, og både Holstein og Scheel havde altså her en nøglerolle.⁵⁹

På lidt kortere sigt fik magtskiftet den konsekvens, at en række utilfredse lokalforeninger brød ud og etablerede Københavns Amts Skytteforening. Scheel var det naturlige valg som formand.

På trods af den tilsyneladende nedtoning af Holsteins stand det første tiår af hans politiske virke, så er det bemærkelsesværdigt, at det var greverne, der naturligt sås som modpolerne i denne strid. Mindre bemærkelsesværdigt bliver det ikke af, at det hidtil herremandsfjendtlige *Roskilde Dagblad* fulgte op på valget og de voldsomme reaktioner herpå ved at skrive om Holstein i modsætning til Scheel:

“Hvad er der da i Vejen med Grev Holstein? Han er Greve, men har aldrig sagt om sig selv, at han er Aristokrat, han har tvært imod i Gjerningen vist, at han skøtter Folket imod Aristokraterne. Han er ingen Greve af den Slags, der gaar mere end tolv af paa Dusinet, men en udmærket begavet og dygtig Mand. Hvis vore Godsejere ikke var saa bornerede, som de er, vilde de, selv om han hører til deres Modstandere, paa Standens Vegne være stolte af ham. Han er en Mand, der i sin ydre Optræden altid viser, at han forstaar Betydningen af Ordet: “Adelskab forpligter”. ”⁶⁰

Det var det samme *Roskilde Dagblad*, der i 1878 havde skrevet om den provisoriske finanslov 1877 som et “*Herremandsslag*” og den moderate gruppe, Holstein inklusive, som unødigt imødekommende over for regeringen. Den tidligere tale om almuens kamp mod godsejeren var altså ikke længere interessant for dagbladets læsere. Langt snarere var det væsentligt, at det var Venstre, der havde den sande adelsmand som frontfigur i den politiske strid – den, de andre godsejere burde se op til som blandt standens bedste.

Roskilde Dagblad malede således et billede af adelsmanden Holstein i mod-

sætning til "Aristokraterne", højrefolkene. Denne modsætning og fremhævelsen af, at Holstein ikke havde benævnt sig selv aristokrat, skal naturligvis ses i forbindelse med Scheels udtalelse om sig selv som sådan fra 1881. Nu skruede man bissen på.

De sidste år

Klassekamp retorikken mod godsejerne blev dog i de lokale blade noget mere heftig. At Holstein-Ledreborg dog fortsat ikke var omfattet i denne kampretorik understreges af, at den fjendtlige tone over for godsejerne i valgkampene 1887 og 1890 navnlig prægede skildringen af valgkampen i Lejre, men ikke med fokus på Holstein. Modkandidaten var Carl Carstensen, redaktøren for hovedstadsbladet *Dagens Nyheder*. Dette dagblad var Godsejerforeningens talerør. Godsejerforeningen var i perioden en stærk regeringsvenlig stemme, og regeringen påvirkede gennem kultusminister Jacob Scavenius i høj grad *Dagens Nyheders* redaktionelle linje. At *Roskilde Dagblad* så entydigt forbandt "Godsejernes Carstensen"⁶¹ med herrestanden uden at skulle undskylde Holstein-Ledreborgs herkomst, kan siges at være et klart signal om, at Holstein-Ledreborg virkelig var den samtidige undtagelse, som det var blevet indikeret ved skildringen af generalforsamlingen i 1885. Han var den sande adelsmand, ikke aristokraten. Dette understreges af begge avisers fortsatte tilknytning til Holstein, som for eksempel vises ved, at bladene bragte Holsteins foredrag fra Frederiksberg liberale Vælgerforening i januar 1887, hvor Holstein i kraftig grad markerede afstanden til regeringens provisoriepolitik og proklamerede den som skadelig for al fremtidig konstitutionel orden, men også slog fast, at dette ligefuldt var til skade for de konservative interesser i Landstinget som for demokratiet i Folketinget.⁶²

Roskilde Dagblad erkendte, at egnens egen højregodsejer havde en ledende rolle som autoritet for provisoristerne, men det, efter venstrefolkenes mening, paradoksale heri blev understreget i øgenavnet "*Grev Scheel den tause*".⁶³ Dette skal ses som en henvisning til, at Scheel siden sin tiltræden i Folketinget i 1879 kun havde taget ordet to gange.⁶⁴

I *Roskilde Tidende* var man ikke ræd for at sige, at "*Det danske Demokrati staar enigt i Kampen mod Godsejer-Ministeriet*".⁶⁵ Kampen mod regeringen var altså nu lige så meget en kamp mod godsejerne. At regeringen var godsejerpræget, var et af dens primære karakteristika.

Roskilde Avis derimod gik de moderate i møde ved, som noget af det første efter valgets udskrivelse, at bakke den moderate hovedstadsavis *Morgenbladet* op i kampen mod "*den Bevægelse, der paa forskellige Steder i Landet har viist sig ved Møderne i Anledning af de forestaaende Folkethingsvalg for at trænge Medlemmerne af Landbostanden ud af Rigsdagen og erstatte dem med litterære*

Vagabonder”. I samme nummer leveredes under overskriften “*De slemme Godseiere*” meddelelsen, at lensgreve Raben-Levetzau og hustru på godset Lekkende, havde holdt julefest for arbejderne, foranstaltet juletræ for “*en Mængde Børn*” og ved nytårstid foræret hver arbejder en halv tønne kul.⁶⁶ *Roskilde Avis* lagde desuden ikke fingrene imellem, hvad angik Holstein-Ledreborg, som avisen beskyldte for hykleri, da han ikke havde været så beredvillig til forhandling, som han ellers havde brystet sig af.⁶⁷ Højre var, konfronteret med dette massive angreb på en af partiets kernegrupper, i defensiven.

Tonen var altså fra venstrefolkernes side blevet stadigt skærpet over for godsejerstanden, og i 1890 fik den endnu et nøk. I *Roskilde Dagblad* skildredes den faste højreskare i Lejre-kredsen på følgende måde:

“Højres Kandidat vil som sædvanlig ikke faa væsentlig andre Stemmer end dem fra nogle Herremænd og Forpagtere med deres Undergivne, af hvilke Grev Scheel stiller det overvejende Kontingent, og saa de lige saa afhængige Jærnbanefolk.”⁶⁸

Og Roskilde-kredsen:

“Ja, her vil Kampen komme til at staa mellem Provisorier og Grundloven mellem Reaktion og Fremskridt, mellem Demokrati og Aristokrati, saa haardt som nogensinde tidligere. Grev Scheel er en af de mest udprægede Repræsentanter baade for vort Aristokrati og for Provisorieregimentet, og hans Indflydelse i Valgkredsen er næppe aftaget.”⁶⁹

Her blev altså ikke bare inddraget godsejernes varetagelse af egeninteresser, men nu blev herremændenes tag i de lokale – umyndiggørelsen af den jævne mand, demokratiets bærer – også et tema. Det var ikke bare godsejeren som dårlig politiker, men selve det aristokratiske styre, han var garant for, der skulde gøres op med.⁷⁰ Således opfordrede man “*Frihedens Venner*” til at vise Estrup, at de ikke ville “*bøje deres Nakke under hans junkerlige Støvlehæl*.”⁷¹

Roskilde Avis proklamerede derimod i en annonce – modsat beskyldningen om vælgerskarens afhængighed: “*Mød frem enhver fri Mand og stem paa Højres Kandidat Grev Scheel*.”⁷²

Desuden imødegik man beskyldningen om det aristokratiske styre ved at fastslå, at:

“[...] selv om Grev Scheel har den i “Rosk. Dgbl.”s Øine utilgivelige Feil, at være Adelsmand og Aristokrat, saa har han tillige en stærkt udviklet Følelse af Betydningen af det gamle franske Ord noblesse oblige, hvorom

hans store Gavmildhed og Velgjørenhed med Beboerne paa hans Gods, i Roskilde og andre Steder vidner[...]”⁷³

Man forsøgte således fra *Roskilde Avis*' side at opretholde idéen om aristokratiet som en gruppebetegnelse i lighed med demokratiet, der bidrog til det samlede hele – ikke som en eksklusiv og fordærvende styreform.

At godsejerskabet endnu – om ikke andet så på lokalplan – spillede en betragtelig rolle, understreges ved fordelingen af stemmerne ved både valgene i 1887 og 1890 i Rye-Sonnerup sognekommune, hvor Scheels Ryegaard lå. Her fik Højres Carstensen en overvældende mængde af stemmerne. I 1890 fik han mere end 2/3 af stemmerne i kommunen, der udgjorde næsten halvdelen af hans samlede stemmetal.⁷⁴

Udgang og eftermæle

Ikke mange måneder efter folketingsvalget i 1890 nedlagde Holstein-Ledreborg sit mandat. I 1888 havde han nedlagt posten som formand for skytteforeningen, og i 1890 frasagde han sig ligeledes formandsposten i landboforeningen. Holstein-Ledreborgs rolle var udspillet – i hvert fald næsten.

I *Roskilde Avis* blev Holstein-Ledreborg ved meddelelsen om hans afgang skildret på nogenlunde samme måde, som Wulff havde gjort det i 1882 – som splidagtig og upålidelig, og gennemgående meget lidt tillidsvækkende.⁷⁵ Hans titel, byrd og hverv dvælede man ikke ved. Det gjorde man heller ikke ved valgkampen i 1892, men her blev han anderledes skildret som en politiker, der havde opgivet ævred på grund af de radikale elementers overvægt og det forhandlende Venstres medfølgende svaghed. I avisens opsummering af den politiske situation forud for valget i 1892 blev det beskrevet som en reel fare, at førerne for den forhandlende del af Venstre – ligesom Holstein-Ledreborg – gav op og droppede politikken.⁷⁶

Scheel havde siden sit allerførste valg ligget på vippen. Det må således og måske netop inden valget 1895, det første siden Det Store Forlig 1894, have stået ham klart, at dette kunne blive en valggyser, der kunne koste ham pladsen i Folketinget. Det ses da også tydeligt, at alle sejl blev sat til.

Scheel understregede med udgangspunkt i den fattiglov, der forinden var blevet et resultat af forhandlingerne mellem Højre og de moderate venstrefolk, at gode ting kom af forhandlingerne, og han fandt det i den forbindelse endnu engang nødvendigt at understrege:

“I min Virksomhed i Rigsdagen staaer jeg ikke som Repræsentant for enkelte Stænders Interesser, min Opgave har været og vil altid blive at søge det hele Folks Vel fremmet...”⁷⁷

Figur 4. Valgannonce fra Roskilde Avis, 9. april 1895.

Dette havde i samtlige hans valgkampe været væsentligt for Scheel at understrege.

Scheel tabte valget, og *Roskilde Dagblad* undlod ikke at bemærke, at sejren i Roskilde var mere end bare én vunden kreds ud af mange:

“Hele Landets Øjne var igaar heftet paa Roskildekredsen; vilde Venstre tage Kredsen?... Vælgerne gav hele Landet et Svar, som er bleven modtaget med Jubel over alt af Meningsfæller.”

Scheel blev få måneder efter indsat som kongevalgt landstingsmand.⁷⁸

Holstein-Ledreborg blev konseilspræsident ganske kort i 1909, da det blev nødvendigt at finde en kompromiskandidat, men ellers var hans politiske karriere forbi.

Da de to grever døde med to dages mellemrum i starten af marts 1912, er det

let på avisernes intense behandling at se, at det var to politiske topfigurer, der gik bort, og naturligt kom skytteforeningsslaget fra 1885 – det tidspunkt, hvor de to symboler skarpest var ført i marken over for hinanden – til at spille en fremtrædende rolle i begge skildringer.⁷⁹

Sammenfatning

Efter sigende skulle figuren Niels Uldahl i *Fædrene æde Druer* bygge på Gustav Wieds svigerfar Ferdinand Tutein, men vi finder også her i dette karikerede sjællandske miljø, hvad der let kunne være paralleller til den konkrete situation i Gl. Roskilde Amt, hvor Wied selv boede. Den noget paternalistiske aura, der omkransede Wieds venstrebønder, kan genfindes i den store og massive støtte til Holstein-Ledreborg i området, da de i 1870'erne skal finde en værdig folketingsmand, og i 1880'erne skal finde en frontfigur til de lokale topposter.

Kun de mest radikale røster i Venstre fremstillede indtil midten af 1880'erne herremanden som en naturlig modsætning til venstrebonden. Dette kan naturligvis heller ikke siges at have været i de moderates interesse, da de havde Holstein-Ledreborg opstillet, men omvendt kan man netop fremføre argumentet, at Holstein-Ledreborg ikke blot synes tålt, men direkte blev promoveret af venstrefolkene som godsejerprofil – hvorfor ellers vælge ham som lokal foreningsmæssig frontfigur i de i samtiden så væsentlige foreninger, landboforeningen og skytteforeningen.

Det tyder altså ikke på, at den lokale landadel i det godsrige Roskilde Amt i denne periode entydigt havde deres stands- og klassemæssige fortrin imod sig. Til tider måske endda tværtimod. Tanken om godsejeren som særlig egnet til at være folkets repræsentant, der havde været den bærende tanke ved vedtagelsen af 1866-grundloven, blev først for alvor modsagt i Roskilde Amts offentlige debat hen mod 20 år efter, og først da Venstre havde fået en ledelsesmæssig position i kredsen – i form af deres egen herremand! Dette falder sammen med den politisering af sognerådene, som Niels Clemmensen har dokumenteret i sin doktordisputats, og som forårsager en markant formindskelse af antallet af sognerådsformænd blandt det store hartkorn. Dette understreger således den store indflydelse, som den politiske spænding i midten af 1880'erne fik for godsejerne som lokal autoritet.⁸⁰

Gustav Wied lader i samme roman en af de ledende bønder på egnen, der hen mod slutningen er blevet træt af Niels Uldahl, stille sine standsfæller det spørgsmål: "*Næste Gang stemmer vi paa en af vore egne! Er vi enige om det, Folkens?*"⁸¹ Standsfællerne indvilliger.

Således varede Holstein-Ledreborgs ægide heller ikke længe, men det var som nævnt på grevens eget initiativ. Holstein-Ledreborgs folketingsmandat blev i 1890 overtaget af Ole Hansen, der med dannelsen af den første ven-

streregering i 1901 blev "*den første Bonde i Kongens Raad*". I samme periode fratrådte Holstein sine øvrige tillidsposter i landboforeningen og skytteforeningen. Gårdmanden Anders Hansen Rosendahl fortæller i sine erindringer, at faderen havde været stiller for Holstein-Ledreborg i 1872 med den begrundelse, at "*vi må have en mand ind i rigsdagen, som de har respekt for, vi har tærsket rughalm længe nok*". Faderen trak sin støtte til Holstein i 1880'erne, da hans forhåbninger blev skuffede.⁸²

Denne Wieds fremstilling af godsejeren som bredt set en ikke atypisk politisk frontfigur på grund af hans fremstående sociale rolle – i denne artikel tages ikke, som det gøres hos Wied, stilling til hans evner som folkerepræsentant – kan altså ganske godt ses i det praktiske billede fra det gamle Roskilde Amt, indtil midten af 1880'erne.

Scheel kunne i 1881 åbent sige, at han var aristokrat, hvilket han betragtede som en objektiv betegnelse for en adelsmand. Trods venstrefolks indledende forsøg på at sætte mærkatet på Scheel, fik dette hvis noget så snarere en positiv end en negativ indflydelse på valgresultatet og den følgende valgkamp nogle måneder efter. Men herefter ændrede billedet sig. Fra midten af 1880'erne førtes en mere direkte og bredere agitation mod godsejerne som klasse – dog primært i radikale kredse – hvorfor Højre-agitationen gik i defensiven og forsøgte at modbevise venstre-agitationens godsejersstereotyp og appellere til en samling af landboerne mod intelligentsiaen. Fra beskyldninger om varetagelse af egeninteresse udvikles i venstre-agitationen en egentlig idé om et aristokratisk styre. Det er også fra dette tidspunkt, at prædikatet *aristokrat* med henvisning til Scheels udtalelse fra 1881 sættes på Scheel og aktivt bruges i kampagnen mod ham.

Jeppe Nevers har i sin analyse af det danske demokratibegrebs udvikling argumenteret for, at *demokrati* i løbet af sidste halvdel af 1800-tallet fra at være en gruppebetegnelse bliver en betegnelse for en styreform og en kultur rodfastet i folket.⁸³ *Aristokrati*-begrebet synes i valgkampene i Roskilde- og Lejre-kredsene at blive ændret parallelt. Fra at kunne forstås som en objektiv gruppebetegnelse i lokalsamfundet, bliver dette en entydigt negativt ladet betegnelse for godsejernes magtovertagelse og styre.

Herregårdenes herskabers selviscenesættelse er et emne, der de sidste år har fået stadig mere opmærksomhed, og det er fremgået klart, at de danske godsejere ivrigt forsøgte at markere sig som en samfundselite i den sidste halvdel af 1800-tallet – bedst manifesteret i titlen på antologien fra 2006: *Herregårdenes Indian Summer*.⁸⁴ Dette var i høj grad muliggjort af 1866-grundloven og dens konservative Landsting, som virkede som godsejerinteressernes bolværk. Denne ambition om godsejerne som en etableret magtelite kan dog føres tilbage til motiverne bag Grundejerforeningens stiftelse i 1850.

Denne artikel har fremført den pointe, at der i Roskilde- og Lejre-kredsen fra 1870'erne til 1890'erne i stadig højere grad blev ført et radikalt angreb på aristokratiet som politisk gruppe og styre, men selve det faktum, at de to lokale godsejerpoltiker også lokalt spillede en mærkbar lederrolle dokumenterer også, at godsejerne også i 1880'erne kunne ses som en lokal og regional autoritet. Navnlig omkring stridighedernes kulmination i midten af 1880'erne ser vi, hvordan netop de to grever bliver til frontfigurer i den politiske kamp. Dette sandsynliggør, at det danske landaristokrati fortsat spillede en væsentlig social rolle – og ikke kun for højrefolk – og at den politiske kamp også blev en kamp om, hvilket politisk aristokrati der formåede at indtage de sande aristokratiske værdier.

Noter

- 1 Denne artikel er skrevet primært på baggrund af resultaterne af en undersøgelse foretaget for Roskilde Museum omhandlende herregårdene i Lejre Kommune og disses besidderes sociale, kulturelle og politiske deltagelse i og påvirkning af lokalområdet, der skal danne grund for indretningen af den permanente udstilling på Lejre Museum.
- 2 Wied, 1920 s. 289-290.
- 3 Jespersen, 1988 s.149-150.
- 4 Reif, 1990 s. 138-143.
- 5 Hvidt, 1959 s. 10.
- 6 Wendel-Hansen, 2012 s. 67-70, 221-222.
- 7 *Rigsdagstidende- Forhandlinger paa Folkethinget*, 1873-74 sp. 246.
- 8 Wendel-Hansen, 2012 s. 75, 78.
- 9 Se Godsejerforeningens Forhandlingsprotokol 1843-67, de bageste sider samt Godsejerforeningens Medlemsfortegnelse 1867-1910 – begge på Rigsarkivet.
- 10 Bredsdorff, 1967 s. 17
- 11 Holstein, 1872 s. 130
- 12 Dette fremgår af underskrifterne i Rye-Sonnerup sogneråds forhandlingsprotokol på Rigsarkivet.
- 13 *Roskilde Avis*, 25. maj og 18. juni 1861.
- 14 Clemmensen, 1974 s. 43-46.
- 15 Clemmensen, 1974 s. 44.
- 16 *Roskilde Avis*, 15. november 1873 s. 2.
- 17 *Roskilde Avis*, 5. november 1873 s. 1.
- 18 *Roskilde Tidende*, 4., 9., 16. og 25. november samt 7. og 15. december 1875.
- 19 *Roskilde Avis*, 24. april 1876 s. 1.
- 20 *Roskilde Avis*, 24. april 1876, s. 1.

- 21 *Roskilde Dagblad*, 1. oktober 1878 s. 1.
- 22 *Roskilde Avis*, 24. december 1878 s. 3.
- 23 *Roskilde Avis*, 2. januar 1879 s. 2. *Roskilde Tidende*, 1. januar 1879 s. 1.
- 24 *Roskilde Tidende*, 31. december 1878 s. 1.
- 25 Se navnlig *Roskilde Tidende*, 25. december 1878 s. 1-2, hvor et møde i Roskilde, i øvrigt også med et længere indlæg af Jensen, er refereret.
- 26 *Roskilde Avis*, 10. januar 1887 s. 2.
- 27 *Roskilde Avis*, 4. januar 1879 s. 2.
- 28 *Roskilde Dagblad*, 14. december 1878 s. 1.
- 29 *Roskilde Tidende*, 20. december 1878 s. 2.
- 30 H. Wulff, 1882 s. 165.
- 31 *Roskilde Dagblad*, 10. maj 1881 s. 1. *Roskilde Tidende*, 10. maj 1881 s. 1.
- 32 *Roskilde Dagblad*, 12. maj 1881 s. 1.
- 33 *Roskilde Tidende*, 13. maj 1881 s. 1-2.
- 34 *Roskilde Dagblad*, 15. maj 1881 s. 2-3. *Roskilde Tidende*, 15. maj 1881 s. 1.
- 35 *Roskilde Dagblad*, 17. maj 1881 s. 2.
- 36 *Roskilde Avis*, 20. maj 1881 s. 2. At *Roskilde Avis* viderebragte billedet viser dog, at det næppe har været en frygtet association.
- 37 *Roskilde Tidende*, 20. maj 1881 s. 2.
- 38 *Roskilde Tidende*, 22. maj 1881 s. 1.
- 39 *Roskilde Avis*, 27. maj 1881 s. 2.
- 40 *Roskilde Dagblad*, 1. juni 1881 s. 1.
- 41 *Roskilde Avis*, 19. maj 1881 s. 2. *Roskilde Dagblad*, 19. maj 1881 s. 2. *Roskilde Tidende*, 19. maj 1881 s. 1.
- 42 *Roskilde Avis*, 19. maj 1881 s. 2.
- 43 *Roskilde Avis*, 19. maj 1881 s. 2. Se også Nyeboes udtalelse *Roskilde Avis*, 20. maj 1881 s. 2.
- 44 *Roskilde Avis*, 20. maj 1881 s. 2.
- 45 *Roskilde Avis*, 25. maj 1881 s. 2.
- 46 H. Wulff, 1882 s. 161-167, 287-289.
- 47 K.M. Andersen, 1945 s. 40-43. Referatet findes i forhandlingsprotokollen for foreningen på Roskilde Lokalhistoriske Arkiv. Af samme protokol fremgår det også, at ledelsen af møderne i stadig mindre grad ledtes af lensgreven.
- 48 *Roskilde Avis*, 18. april 1884 s. 2. *Roskilde Dagblad*, 18. april 1884 s. 2.
- 49 *Roskilde Tidende*, 18. april 1884 s. 2.
- 50 *Roskilde Dagblad*, 20. april 1884 s. 1.
- 51 *Roskilde Avis*, 17. juni 1884 s. 2. *Roskilde Dagblad*, 17. juni 1884 s. 1-2.
- 52 *Roskilde Dagblad*, 17. juni 1884 s. 2.
- 53 *Roskilde Avis*, 17. juni 1884 s. 2, *Roskilde Avis*, 21. juni 1884 s. 2, *Roskilde Dagblad*, 17. juni 1884 s. 2, *Roskilde Dagblad*, 21. juni 1884 s. 2, *Roskilde*

- Dagblad*, 25. juni 1884 s. 1, *Roskilde Tidende*, 17. juni 1884 s. 1, *Roskilde Tidende*, 24. juni 1884 s. 1, *Roskilde Tidende*, 26. Juni 1884 s. 2.
- 54 *Roskilde Dagblad*, 24. juni 1884 s. 1.
- 55 *Roskilde Tidende*, 21. juni 1884 s. 1.
- 56 *Roskilde Tidende*, 2. marts 1912 s. 2.
- 57 *Roskilde Avis*, 15. april 1885 s. 2.
- 58 *Roskilde Dagblad*, 16. april 1885 s. 2.
- 59 For eksempel *Roskilde Tidende*, 2. marts 1912 s. 2.
- 60 *Roskilde Dagblad*, 17. april 1885 s. 1.
- 61 *Roskilde Dagblad*, 26. januar 1887 s. 2.
- 62 *Roskilde Dagblad*, 14.-15. januar 1887 s. 1-2, *Roskilde Tidende*, 15. januar 1887 s. 1-2.
- 63 *Roskilde Dagblad*, 1. februar 1887 s. 1.
- 64 Det fremgår af Lauesgaard, 1916, at Scheel tog ordet to gange (F 1879/80 s. 15 og F 1886/87 s. 10).
- 65 *Roskilde Tidende*, 24. januar 1887 s. 1. Se også samme blad fra 26. januar 1887 s. 1.
- 66 *Roskilde Avis*, 6. januar 1887 s. 1-2.
- 67 *Roskilde Avis*, 11. januar 1887 s. 1.
- 68 *Roskilde Dagblad*, 5. januar 1890 s. 2.
- 69 *Roskilde Dagblad*, 5. januar 1890 s. 2.
- 70 Se også *Roskilde Dagblad*, 7. januar 1890 s. 1.
- 71 *Roskilde Dagblad*, 8. januar 1890 s. 2.
- 72 *Roskilde Avis*, 7. januar 1890 s. 2.
- 73 *Roskilde Avis*, 14. januar 1890 s. 1.
- 74 *Roskilde Dagblad*, 23. januar 1890 s. 2.
- 75 *Roskilde Avis*, 19. juni 1890 s. 1, *Roskilde Avis*, 20. juni 1890 s. 1-2, *Roskilde Avis*, 21. Juni 1890 s. 1.
- 76 *Roskilde Avis*, 8. april 1892 s. 1.
- 77 *Roskilde Avis*, 12. april 1892 s. 1.
- 78 *Roskilde Avis*, 23. juli 1895 s. 1.
- 79 *Roskilde Dagblad*, 4. marts 1912 s. 1, *Roskilde Tidende*, 2. marts 1912 s. 2.
- 80 Clemmensen, 2011 s. 243-248.
- 81 Wied, 1920 s. 431.
- 82 Rosendahl, 1990 s. 43.
- 83 Nevers, 2011 s. 136-137.
- 84 Andersen et al., 2006.

Litteraturliste

- Andersen, Britta, Dorte Christensen og Carsten Porskrog Rasmussen: *Herregårdenes Indian Summer – fra Grundloven 1849 til Lensafløsningsloven 1919*. Dansk Center for Herregårdsforskning 2006.
- Andersen, K.M.: *Gl. Roskilde Amts Landboforening gennem 75 Aar 1870-1945*. Roskilde 1945.
- Bredsdorff, Morten: *Hans Gyldenkerne – En sjællandsk bonde*. Roskilde Dagblads Bogtrykkeri 1967.
- Clemmensen, Niels: “Godsejernes organiserede politiske virksomhed under stænderforfatning og Junigrundlov” i *Historie/Jyske Samlinger*, ny rk. XI, 1. Aarhus 1974 s. 29-61.
- Clemmensen, Niels: *Konflikt og konsensus i kommunen – Det landkommunale selvstyre i Danmark i det 19. århundrede*. Museum Tusculanums Forlag 2011.
- Holstein, J.L.: *Evangelisk-Luthersk (en negativ Bestemmelse)*. København 1872.
- Jespersen, Knud J.V.: “Dristig skal sig Funken te, vil den vorde Lue” i Hans Chr. Johansen et al. (red.): *Festskrift til Tage Kaarsted – Om Danmarks historie 1900-1920*. Odense Universitetsforlag 1988 s. 147-164.
- Nevers, Jeppe: *Fra skældsord til slagord – Demokratibegrebet I dansk politisk historie*. Syddansk Universitetsforlag 2011.
- Reif, Heinz: “Mediator between throne and people” i Bo Stråth (red.): *Language and Construction of Class Identities*. Göteborg 1990 s. 133-50.
- Rosendahl, Anders Hansen: *Anders Hansen Rosendahl's erindringer fra Osted og Lejre egnen*. Lejre Lokalhistoriske Arkiv 1990.
- Wendel-Hansen, Jens Lei: *De Jordbundne – Danmarks godsejere og det konstitutionelle monarki 1835-1919*. Aarhus 2012.
- Wied, Gustav: *Romaner og Fortællinger*, bd. III. København 1920.
- Wiese, G.: *Gl. Roskilde Amts Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforening*. Roskilde 1966.
- Wulff, H.: *Den danske Rigsdag*. København 1882.

Aviser og tidsskrifter

Rigsdagstidende

Roskilde Avis

Roskilde Dagblad

Roskilde Tidende

Arkivalier

Rigsarkivet, *Godsejerforeningens Forhandlingsprotokol 1843-67*. Rigsarkivet, *Godsejerforeningens Medlemsfortegnelse 1867-1910*.

Rigsarkivet, *Rye-Sonnerup Sogneraads Forhandlingsprotokol*.

Roskilde Lokalhistoriske Arkiv, *Gl. Roskilde Amts Landboforenings forhandlingsprotokol*.

Summary

The article examines the branding of the two landowning noblemen and politicians, from the party Højre (Right) Frederik Scheel and from the party Venstre (Left) Ludvig Holstein-Ledreborg, in the public debate as members of the agrarian elite during the Danish constitutional fight from the 1870's to the 1890's in the area around Roskilde and Lejre. The use of sources has primarily included the local newspapers, the conservative *Roskilde Avis* and the liberal *Roskilde Dagblad* and *Roskilde Tidende*. It is stated that until the middle of the 1880's, attacks for belonging to this narrow elite was limited to a radical political segment not playing a crucial part in the political competition. With Holstein conquering a leading political role in associational and political life in the local community around 1884 and 1885, the attacks against the agrarian elite for being self-centered and later for being the warranty for an aristocratic government intensified. In 1890 Holstein backed out of politics leaving his leading position to the local farmers. In 1895, Scheel lost the election. Within months, he was royally selected for a lifetime seat in the first chamber.

Forfatterpræsentation

Jens Lei Wendel-Hansen er ph.d. i historie fra Aarhus Universitet 2012, hvor han skrev afhandling om det danske godsejeres forhold til det konstitutionelle monarki 1835-1919. Han har siden april 2013 arbejdet som museumsinspektør på VejleMuseerne. Han er medlem af redaktionen på *Landbohistorisk Tidsskrift* og forfatningshistorisk blogger på *Videnskab.dk*.